

Maruša Avguštin

Radovljica

MARJANCA JEMEC–BOŽIČ*

Rojena 16. 9. 1928 v Mariboru. Študirala na Akademiji upodabljaljočih umetnosti v Ljubljani in diplomirala leta 1954 pri prof. Maksimu Sedeju. Od 1955–1959 je bila zaposlena pri Delavski enotnosti, nato pa se je posvetila ilustriranju knjig, revialnemu tisku za otroke in mladino ter TV slikanicam.

Naslov: Ljubljana, Prešernova 1

Akademska slikarka Marjanca Jemec–Božič je vso svojo likovno ustvarjalnost namenila ilustraciji, od leta 1961 dalje ilustraciji za otroke in mladino. Sto ilustriranih knjig (morda je katera manj ali tudi več), nepregledna vrsta ilustracij v otroškem in mladinskem tisku in televizijske slikanice brez dvoma dokazujejo njeno ustvarjalno moč, delovno vneto in disciplino in zagotovo tudi ljubezen do mladega rodu, ki mu služi predvsem s svojo duhovito, humoristično, jasno in enostavno realistično risbo in sliko. Čeprav je očitno, da jo privlači predvsem optimistično naravnana in humoristična literatura, se zmore poglobljeno živjeti tudi v literarne predloge resne ali tragične vsebine in jih prepričljivo izraziti s svojim likovnim jezikom. Njen profesionalni odnos do ilustracije vedno upošteva starost otroka oziroma mladostnika, ki mu je knjiga namenjena. Naj v likovne podobe uteleša drobne pesmi za predšolskega otroka ali ilustrira povesti za najstnika, njena risba ali slika se vedno prilagaja dani literarni predlogi.

Brez skokovitih prehodov v načinu likovnega ustvarjanja in brez vsake tekmovalne prenapetosti pri delu ohranja Marjanca Jemec–Božič skozi ves svoj ilustratorski opus uravnoteženo visoko likovno kvaliteto vse od prvih začetkov dalje. V *Franci izpod klanca* (pesmi Kajetana Koviča), ki jo je ilustrirala in opremila leta 1969, so prisotne že vse kvalitete njene risbe, pronicljivost v iskanju najbolj zgovornih in duhovitih podob za vizualno predstavitev pesmi in izjemen občutek tudi za oblikovanje knjige. Z barvnimi poskvami kot podlago in preko njih nanese črno risbo s tušem so ilustracije dobile zelo slikovit izraz.

Tako kot do življenja, je Marjanca Jemec–Božič odprta tudi do otroka in mladostnika in do literature zanje. Vendar, če je le mogoče, izbira tekste, ki vlivajo veselje in pogum in so polni resničnih vsakdanjih dogodkov ali iz življenja v pravljico prenesene dogodivščine. Iz njih zajema slikarka množico duhovitih podob in zmore tudi iz manj izrazitega teksta ustvariti polnokrvne ilustracije. Ko se ilustratorica od teksta do teksta vživlja v literarne junake, se zdi, da iz zakladnice njenega otroštva vro nepreštevne vrste sme-

* Besedilo povzemamo iz kataloga Muzejev radovljiške občine.

šnih, nasmejanih in smejočih se obrazov, nerodnih in ljubkih otrok, ki znajo biti tudi jezni, žalostni in ljubosumni. Marjanca Jemec–Božič zmore s svojo risbo poustvariti psihološka stanja v vedno novih inaičicah. Samo kratka črta ji zadostuje, da se otroška usta ve-sele ali žalostijo, samo poteza, da deček ali deklica dobita nos, ki zbuja smeh itd. Otroške oči gledajo v svoj svet ali v nas zvedavo in veselo ali prestrašeno in jezno. Včasih se zde oči njenih deklic vzete iz otroških punčk, ki odpirajo in zapirajo oči. Tako živo vro v nas, da čutimo, kot da se njihove zenice premikajo. Pa oblika glav: okrogle so in podolgovate, "krompirjaste" in "oglate", samó da z njihovo pomočjo izvele iz zgodbe njeno najbolj smešno stran. Z nogami njenih junakov je podobno: lahko so povsem proporcionalne, lahko pa s predolgimi stopali in prsti ter s pretankimi ali predebelimi meči in bedri stopnjuje izraznost upodobljencev. In gibanje! V sliki pred seboj gledamo bežeče noge, ki nosijo razgreta in razgibana telesa, seveda, če tako zahteva zgodba. Ilustratorica pogosto zlahkni literarno predlogo prav s svojo radoživostjo. Vendar znajo njeni otroci enako prepričljivo tudi mirovati in spati. Marjanca Jemec–Božič slika tudi živali v gibanju in mirovanju, pa tudi naravo in še posebej drevesa, ki morda Marjanci Jemec–Božič pomenijo tudi simbole življenja. Ko beremo zgodbe in si ogledujemo ilustracije, smo skoraj prepričani, da tekst skriva v sebi natančno take podobe, kakršne nam niza na napir slikarka. In vendar je v njih obsežen izključno njen predstavi svet, ki ga v obliki ilustratorskih upodobitev po-darja bralcu.

Čeprav Marjanca Jemec–Božič daje v svojih ilustracijah figuram prednost pred njih-ovim naravnim okoljem, odkrivamo med njimi vrsto skoraj pejzažnih upodobitev in mestnih vedut. Pri vsej slikarkini realistični naravnosti se v teh upodobitvah uveljavlja njen slikarski občutek za pravljličnost. Odeti v neko pravljlično skrivnost se nam v teh sli-kah kažejo hiše, gradovi in cerkve.

Preveliko je število knjig, ki jih je ilustrirala Marjanca Jemec–Božič in tako naravno in skoraj premočrtno poteka njeno ilustratorsko delo, da je težko izdvajati posamezne knjige kot najbolj značilne primere. Poleg tega smo že večkrat govorili o posebnem zna-čaju ilustratorskega dela, ki nujno zahteva prilagajanje tekstu. Iz tega razloga je ilustrator oviran pri iskanju povsem samostojnega likovnega izraza. Ker slikanica brez dvoma sodi tudi v kulturnozgodovinsko področje, ima nekoliko drugačne zakonitosti kot "čisto" slikarstvo. Čeprav pri iskanju najbolj primerne likovne rešitve za ilustriranje določenega teksta skuša slikarka v kar največji meri uveljaviti lastne zamisli, zasledimo v njenih ilu-stracijah določene prvine, ki jo – nemalokrat povsem slučajno – povezujejo z ostalo li-kovno tvornostjo te vrste na Slovenskem. Plodovita je njena navezanost na ljudsko ustvar-jalnost, še posebej na poslikane panjske končnice. V njih najde Marjanca Jemec–Božič nekatere zelo posrečene likovne spodbude pri upodabljanju otroških ljudskih pesmi. Ob vsem tem pa ima Marjanca Jemec–Božič toliko svojih in samosvojih likovnih potez in tolikšno zakladnico lastnih likovnih podob, da je njena ilustracija lahko in hitro spoznav-na. V dolgi vrsti naših dobrih ilustratorjev suvereno zadrži primerjavo z najboljšimi med njimi, predvsem zaradi svoje tehnične dovršenosti in izvirne izraznosti. Zanimivo je njeno kombiniranje lastne risbe s posnemanjem otroških risb. Z njimi rada opremlja sobe svojih junakov ali kar znakovno določa njihovo otroškost in naivnost.

Marjanca Jemec–Božič je obenem ena tistih naših ilustratorjev, ki se z uspehom ukvarjajo z ilustriranjem vzgojnih oziroma poučnih knjig za otroke. Naj omenimo med mnogimi veliko slikanico *Lukec dobi sestrico*. Tematsko zahtevnemu tekstu Jane Milčin-ski se je Marjanca Jemec–Božič približala s tako neposrednostjo in tako naravno, da se ji lahko samo čudimo.

Če bi vendarle hoteli iskati krivuljo umetniškega razvoja ilustratorke Marjance Je-mec–Božič, bi lahko ugotovili, da še vedno raste in da prav v zadnjih nekaj letih doživlja

enega svojih vrhov. Ta se kaže v poglobljanju in spreminjanju njenega sloga, ki je deloma posledica doslednega uveljavljanja lastnih nazorov, deloma pa plod novih, drugačnih in svežih literarnih predlog. V *Vesoljskem jajcu* Polonce Kovač (1985) ali v *Pravljicah za očete* Žarka Petana (1986), ki govore vsaj toliko staršem kot otrokom, je ustvarila celo vrsto novih likovnih podob in simbolov.

Zgodbe Leopolda Suhodoločana slikarka že od vsega začetka ilustrira s posebnim ustvarjalnim zanosom. Morda se zato v njih najhitreje pokažejo slogovne spremembe. V njegovem *Piku Dinozavru* iz l. 1978 so prisotne že vse zasnove njenega sedanjega načina dela; ob množici ljudi z rahlo karikiranimi obrazi, ob ustvarjanju prostora z razmešanjem figur po slikarski ploskvi, ob vedutni predstavitvi mesta itd., se v tem delu pojavlja že močnejše poglobljanje prostora v sliki in "stripovsko" prikazovanje motivov v pravokotnih okvirih, kar je še izraziteje v slikanici *O dedku in medvedku* istega avtorja (1987). Z enako ljubeznijo se loteva tekstov Branke Jurca. Iz njene partizanske zgodbe *Miško poleno* (1984) je slikarka ustvarila v kompoziciji in barvi izjemno privlačno likovno upodobitev zime in nam z njej lastno sugestivnostjo posredovala preprosto in prisrčno pisateljičino zgodbo.

Miha Maté je slikarko ogrel predvsem z *Zmajčkovim rojstnim dnevom* (1986). Zgodba je duhovita, smešna in fantastična, polna nadrobnih realističnih opisov. Slikarka je v Veliki slikanici našla zanjo privlačno rešitev: v liku sedmeroglavega zmajčka, v predstavitvi okolja, v katerem se bitje giblje in zraven v številnih, duhovito naslikanih nadrobnostih. V *Zmajčkovem rojstnem dnevu* se Marjanca Jemec–Božič izkaže kot slikarka, ki zna v sliki ustvariti prostorsko poglobljeno prizorišče in vliči vsemu naslikanemu izredno plastičnost. Zato prav pri tej slikanici še posebej boleče občutimo razliko med originalom in reprodukcijami v knjigi.

V obsežnem opusu Marjanca Jemec–Božič ima črnobela risba številčno premoč. Pri mnogih ilustratorjih je tako in skoraj vedno je temu vzrok pomanjkanje sredstev za tisk. Vendar je slikarka tudi v črnobeli risbi ustvarila vrsto izjemnih stvaritev, ki bi si jih težko zamislili boljše v barvah. Nekatere vojne zgodbe se zde najprimernejše prav za to tehniko; tudi nekatere druge strani njene likovne govorice najbolj izrazito izstopajo prav v črnobeli tehniki. Nekakšno stalno obliko upodabljanja travnikov, livad in njiv Marjanca Jemec–Božič predstavljajo valovite, vzporedno v pasovih položene črte, ki se križajo in prepletajo in ustvarjajo zanimiv ritem v sliki. Morda so bežna oddolžitve po artu? Odmev tega stila začutimo tudi v Pavčkovem *Revolveršu iz stripa*, ki je na "opartističen" način oblečen (*Pomladna razprodaja*. Šaljive pesmi za otroke). Slikarka si pri svojem delu pomaga z različnimi oblikami črtovja, če se ji zdi, da z njimi lažje izrazi ne le otipljivo dogajanje, temveč predvsem razpoloženje, ki veje iz zgodbe.

Od barvnih tehnik Marjanca Jemec–Božič zelo rada uporablja barvne tuše in masne krede, precej tudi akvarel, ki ga nanaša v debelejših slojih, kot to velja za klasično akvarelno tehniko. Med njenimi barvnimi ilustracijami so najbolj številne kolorirane risbe. Zanje je značilen oster, jasen obris figure oziroma predmeta, napolnjen z barvo. Pogosto v isti slikanici uporabi dve tehniki (npr. Vida Brest: *Prodajamo za gube*, 1976). Kot ilustratorica mora upoštevati zakonitosti reproduciranja, zato ne more izbirati tehnike samo po svojem notranjem nagnjenju, temveč se mora ozirati na tiskarske možnosti. S tem se nam odpira vprašanje verodostojnosti barvnih reprodukcij. Za barvo občutljivi ilustratorji so končnih rezultatov v knjigi lahko včasih zelo žalostni. To je eden pomembnih razlogov, zakaj je vredno prirejati razstave ilustracij. Samo originali nam pokažejo polno barvitost in vse barvne odtenke teh del, čeprav je kvaliteta barvnih odtisov od tiskarne do tiskarne različna. Marjanci Jemec–Božič je ljub močan, živ kolorit. V tem pogledu sta med naj-

bolj značilnimi njenimi deli *Nana, mala opica* Josipa Ribičiča in Matetov *Zmajčkov rojstni dan*. Take in podobne ilustracije je še posebej potrebno videti v originalu.

Medtem ko so otrokom v ilustracijah Marjanca Jemec-Božič najbolj všeč upodobitve številnih prigod in zgodb, se slikarka kreativno izživlja tudi pri oblikovanju celostne podobe knjig, posebej Velikih slikanic. Pri tem je Marjanca Jemec-Božič oblikovalka, ki z zanesljivim občutkom za oblikovanje notranje in zunanje podobe knjige in za ritem razvoja zgodbe v njej tekmuje z arhitekti in oblikovalci in posredno pomaga dvigati oblikovalni in estetski čut mladega bralca.